

BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASH VA O`QITISH SHAKLLARI VA METODIKASI

O`qtuvchi Tafu: **Nazarmatova Dilshoda Umarali qizi**

O`quvchi Tafu: **Bahadirova Mehriniso Alisherovna**

Tayanch tushunchalar: turli fanlarni yagona mavzu yoki maqsad atrofida bog`lab o`qitish jarayoni.

Boshlang`ich ta`lim: o`quvchilarning ta`lim olishidagi ilk bosqichi, 1–4-sinflarni qamrab oladi.

Pedagogik texnologiya: ta`lim jarayonini samarali tashkil etish uchun qo`llaniladigan metodlar, vositalar va uslublar majmuasi.

Yondashuv: muayyan muammoni hal qilishga yoki darsni tashkil etishga bo`lgan metodologik qarashlar tizimi.

Tahliliy fikrlash: olingan ma`lumotlarni tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish qobiliyati.

Dars samaradorligi: dars davomida qo`yilgan maqsadga erishish darajasi, o`quvchilarning bilim, ko`nikma va kompetensiyalarining rivojlanish holati.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida ta`lim sifati millat taraqqiyotining eng muhim mezoniga aylangan. Har bir rivojlangan jamiyatda inson kapitaliga, ya`ni yosh avlodning bilim va ko`nikmalariga katta e`tibor qaratiladi. Shu nuqtai nazardan, bolalarni maktabga tayyorlash – bu nafaqat boshlang`ich ta`limning tayyorgarlik bosqichi, balki insonning keyingi hayoti uchun zarur poydevor davridir.

O`zbekiston Respublikasida so`nggi yillarda maktabgacha ta`lim tizimini tubdan isloh qilish, bolalarni maktabga sifatli tayyorlash bo`yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, “Maktabgacha ta`lim va tarbiya to`g`risida”gi Qonun (2019-yil) va “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish konsepsiyasi” bu borada muhim me`yoriy asos yaratdi.

Bolaning maktabga borish uchun tayyorgarligi – bu faqat savod, raqam yoki harflarni bilish emas, balki ularning psixologik, ijtimoiy, aqliy, nutqiy, hissiy va jismoniy jihatdan yangi muhitga moslasha olish qobiliyatidir. Shunday ekan, bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida o`qitishning samarali shakllari va metodlarini tanlash o`ta muhim masala hisoblanadi.

1. Maktabga tayyorlash jarayonining mazmuni

Maktabga tayyorlash jarayoni bolaning shaxsini har tomonlama rivojlantirishni ko`zda tutadi. U quyidagi asosiy yo`nalishlarni o`z ichiga oladi:

1. Bilish jarayonlarini rivojlantirish (diqqat, xotira, tafakkur, idrok, tasavvur);
2. Nutqni o'zlashtirish (to'g'ri talaffuz, so'z boyligini kengaytirish, muloqot madaniyati);
3. Emotsional-irodaviy tayyorgarlik (mustaqillik, o'ziga ishonch, javobgarlik);
4. Ijtimoiy tayyorgarlik (jamoada ishlash, do'stona munosabat, intizom);
5. Jismoniy tayyorgarlik (harakat, koordinatsiya, gigiyena malakalari).

Pedagogik tadqiqotlar (A. Avloniy, Z. Nishonova, L.S. Vygotskiy, J. Piaget) shuni ko'rsatadiki, bolaning bilish jarayoni faqat tayyor bilimni eslab qolish emas, balki faol harakat, o'yin va muloqot jarayonida shakllanadi. Shu sababli maktabga tayyorlov jarayoni o'yin, amaliy faoliyat va tajriba asosida tashkil etilishi lozim.

2. O'qitish shakllari

Bolalarni maktabga tayyorlashda o'qitish shakli – bu ta'lim jarayonining tashkiliy va metodik ko'rinishi bo'lib, bola faoliyatini yo'naltiruvchi mexanizm hisoblanadi. Eng ko'p qo'llaniladigan shakllar quyidagilardir:

2.1. O'yinli o'qitish shakli

O'yin – bolaning tabiiy ehtiyoji va asosiy faoliyatidir. O'yin orqali u bilish faoliyatini, ijtimoiy rollarni, his-tuyg'ularni, xatti-harakatlarni o'rganadi. Shuning uchun o'yinli o'qitish shakli maktabga tayyorlashda eng samarali vosita hisoblanadi.

Masalan:

- “So'z top” o'yini – nutq boyligini kengaytiradi;
- “Ranglar dunyosi” – tafakkurni rivojlantiradi;
- “Matematik sayohat” – mantiqiy fikrlashni kuchaytiradi;
- “Qiziqarli tajriba” – atrof-muhitga bo'lgan qiziqishni oshiradi.

O'yinli o'qitish bolaning o'rganish jarayoniga ijobiy hissiyot bilan kirishiga imkon beradi, bu esa o'zlashtirish samaradorligini 40–50% ga oshiradi

2.2. Guruhli o'qitish shakli

Bu shaklda bolalar kichik guruhlariga bo'linib, biror topshiriqni birgalikda bajaradilar. Masalan, rasm chizish, konstruktor yig'ish, she'r to'ldirish yoki hikoya tuzish. Guruhli o'qitish natijasida bolalarda:

- muloqot madaniyati,
- bir-birini tinglash,
- yordam berish va liderlik fazilatlari rivojlanadi.

Bu shakl bolalarni jamoada ishlashga, kelgusida sinf jamoasiga moslashishga tayyorlaydi.

2.3. Individual o'qitish shakli

Har bir bola o'z rivojlanish sur'atiga ega. Shu bois pedagogik jarayon differensial yondashuvga asoslanishi kerak. Nutqi sust rivojlangan yoki diqqat

bilan bog'liq muammolari bor bolalarga individual mashg'ulotlar o'tkazish o'z samarasini beradi.

Bu shaklning afzalligi — har bir bolaning ehtiyoji va qiziqishiga mos yo'l tanlanadi.

2.4. Aralash o'qitish shakli

Zamonaviy metodikada aralash shakl eng keng qo'llaniladi. Bunda o'yinli, guruhli, individual va amaliy usullar uyg'unlashtiriladi.

Masalan, bir darsda dastlab guruhli o'yin o'tkazilib, keyin har bir bolaga individual topshiriq beriladi, yakunda esa amaliy faoliyat orqali mustahkamlash amalga oshiriladi.

Bu usul bolaning faolligini saqlab turadi va turli o'rganish uslublarini qo'llashga imkon yaratadi.

3. O'qitish metodlari

O'qitish metodlari — bu ta'lim jarayonining mohiyatini ochuvchi, o'qituvchi va bola o'rtasidagi faol muloqotni ta'minlovchi vositalardir.

3.1. Suhbat metodi

Suhbat orqali bola fikrini ifoda etish, savollarga javob topish, mantiqiy xulosa chiqarish, tahlil qilishni o'rganadi. Pedagogning to'g'ri yo'naltiruvchi savollari bolaning tafakkurini faollashtiradi.

Misol:

“Qishda daraxtlar nima uchun yaproqsiz bo'ladi?”

“Yomg'ir yog'ganda nimalar o'zgaradi?”

Bu savollar orqali bola tabiat hodisalarini tushunishga harakat qiladi, mustaqil fikr yuritadi.

3.2. Ko'rgazmali metod

Bolalar vizual idrok orqali eng samarali o'rganadilar. Shuning uchun ta'lim jarayonida rasmlar, jadvallar, tabiiy obyektlar, maketlar, slaydlar, videolar keng qo'llanilishi kerak.

Ko'rgazmali metod orqali bola “ko'rib o'rganadi”, natijada bilim uzoq muddatli xotirada mustahkamlanadi.

3.3. Amaliy faoliyat metodi

Bolalar uchun eng qiziqarli o'qitish usullaridan biri — amaliy mashg'ulotlardir. Tajriba o'tkazish, rasm chizish, kesish-yopishtirish, loydan shakl yasash kabi mashg'ulotlar bolaning ijodkorligini, harakat koordinatsiyasini, sabr-toqatini rivojlantiradi.

3.4. Muammoli o'qitish metodi

Bu metod bolada tahliliy va mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. O'qituvchi bola oldiga muammo qo'yadi, ammo tayyor javob bermaydi. Bola izlanadi, taxmin qiladi, sinaydi va xulosa chiqaradi.

Masalan:

“Nega muz suvda suzadi?”,

“Quyosh chiqmasa, nima bo’ladi?”

Bunday topshiriqlar bolada sabab-oqibat bog’lanishini anglash qobiliyatini rivojlantiradi.

3.5. Ijodiy topshiriqlar metodi

Ijodkorlik – inson tafakkurining eng yuqori shakli. Shu sababli bolalarni kichik yoshdan ijodiy fikrlashga o’rgatish zarur.

Masalan: she’rni to’ldirish, rasmga hikoya tuzish, “Agar men qush bo’lsam...” mavzusida erkin suhbat o’tkazish bolalarda fantaziya va emotsional ifodani oshiradi.

4. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar

XXI asr bolasi raqamli avlod vakilidir. Shu bois zamonaviy o’qitishda interaktiv texnologiyalar, multimedial vositalar, mobil ilovalar muhim o’rin egallaydi.

Masalan:

Rang, shakl, son o’rgatuvchi interaktiv dasturlar;

“Smart-board” yordamida o’yinli testlar;

Virtual hikoyalar va animatsiyalar orqali o’qitish.

Biroq texnologiyadan haddan ortiq foydalanish bolaning tabiiy o’yin ehtiyojini cheklamasligi kerak. Shuning uchun raqamli va tabiiy o’rganish muvozanati saqlanishi lozim.

5. Ota-onalar bilan hamkorlik

Bola tarbiyasi uchburchak tizim asosida amalga oshadi: oila – maktabgacha ta’lim muassasasi – jamiyat.

Ota-onalar pedagoglar bilan hamkorlikda:

Bolaning uy sharoitida ham bilimlarini mustahkamlashlari;

O’qishga qiziqishini rag’batlantirishlari;

Kitob o’qish, suhbatlashish, sayr qilish orqali bilish faoliyatini kengaytirishlari zarur.

Pedagogik hamkorlik – bola shaxsining to’laqonli shakllanishida asosiy omil hisoblanadi.

XULOSA

Bolalarni maktabga tayyorlash – bu nafaqat bilim berish, balki insonning mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy faol, o’zini anglaydigan shaxs sifatida shakllanishiga yo’naltirilgan murakkab pedagogik jarayondir.

To’g’ri tanlangan o’qitish shakllari va metodlari bolada o’rganishga bo’lgan ichki ehtiyojni uyg’otadi, o’qishni majburiyat emas, balki zavq sifatida qabul qilishga yordam beradi.

Shunday ekan, bolalik davrida yaratilgan har bir ta'limiy muhit – bu kelajak jamiyatining sifatini belgilovchi asosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori. – PQ-4312, 2019-yil.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
4. Nishonova Z. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.
5. G'anieva M. Bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
6. Vygotskiy L.S. Mantiqiy tafakkur va nutq rivoji. – Moskva, 1984.
7. Piaget J. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 1969.
8. Xolmatova M., Qodirova D. Ilk yoshdagi bolalar psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2020.
9. Shoumarov A. Pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar. – Toshkent: TDPU, 2021.
10. Xo'jayeva Z. Maktabgacha ta'limda zamonaviy metodlar. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2022.
11. G'ulomova N. Bolalar nutqini rivojlantirishda o'yin metodlari. – Samarqand, 2020.
12. Ochildiyeva D. O'yinli ta'limning pedagogik asoslari. – Toshkent: Innovatsiya, 2019.